

La gestió de la diversitat lingüística a l'aula: un repte per al professorat

MLM

make literacy meaningful

Dr. Xavier Pascual Calvo

Universitat Autònoma de Barcelona

Barcelona, 2017

Aquest article es una reflexió sobre un model d'educació que es planteja l'objectiu de familiaritzar a l'alumnat i al professorat amb la diversitat cultural i lingüística present a les nostres aules. Donada la notable divergència entre la llengua i cultura de l'escola i les llengües i cultures del creixent nombre ens agradaria reflexionar sobre algunes estratègies educatives que puguin apropar les llengües familiars i les llengües de l'escola. Una de les estratègies clau es entendre la importància de fer visibles les llengües de cada membre d'un grup-classe, reconèixer aquesta diversitat lingüística i valorar-la com a recursos que poden afavorir l'aprenentatge de tot el grup.

Les idees que es plantegen en aquest text sorgeixen d'un projecte realitzat pel Centre Europeu de Llengües Modernes del Consell d'Europa, el qual tenia com a objectiu atendre l'alumnat que té una llengua familiar diferent a la llengua vehicular de l'escola. Aquest projecte, portat a terme en diverses escoles de primària durant un període de tres anys, va crear un gran impacte en l'alumnat que va conèixer l'existència d'altres llengües i cultures, no perquè les haguéssin d'aprendre com a llengües estrangeres sino perquè van tenir un contacte directe amb elles perquè eren les llengües i cultures d'altres companys i companyes. El projecte va donar resultats molts positius. D'una banda, va contribuir a la integració de tot l'alumnat dels grups participants. D'altra banda, els infants van adonar-se de la importància que tenen els coneixements del pares com a font col·lectiva de coneixement i eina per mostrar una visió positiva del plurilingüisme. A més, el projecte constata que l'alumnat participant desenvolupa millor la seva competència plurilingüe, i també mostra com transformar una classe monolingüe centrada en una sola cultura en un entorn més obert, multilingüe i culturalment més divers.

La diversitat lingüística hauria de considerar-se un bé i no un problema

Com a docents, hauríem de tenir en compte la heterogeneïtat lingüística i cultural del nostre alumnat, la varietat de llengües que parlen i els múltiples referents culturals que els representen. Això suposa un gran repte perquè, sovint, l'escola és encara un entorn educatiu que es troba ancorat a un sistema de pràctiques discursives monolingües. L'infant que ha de deixar la seva llengua familiar fora de l'escola, no entén per què no li està permès utilitzar-la a la classe, i sent que el seu ús suposa un problema per al centre. D'aquesta manera, es generen representacions negatives del

bilingüisme entre l'alumnat d'origen immigrant i aquest fet té una incidència gens positiva en el procés de desenvolupament de les seves habilitats lingüístiques.

Per descriure la presència a l'escola de les llengües d'alumnat d'origen divers evitem fer servir conceptes com 'heterogeneïtat' i preferim parlar de diversitat, una noció més ampla i positiva. Aquest segon terme permet visualitzar la pluralitat de llengües i cultures com una riquesa i no com un problema. A més, la noció de diversitat està present en nombrosos documents elaborats pel Consell d'Europa en el marc de les seves polítiques d'educació lingüística (Beacco i Byram, 2003).

Com aconseguir que els infants plurilingües es trobin valorats a l'escola

Ja hem assenyalat que l'objectiu d'aquest text és el de donar al professorat estratègies docents que l'ajudi a evitar la discriminació lingüística i cultural que reben els infants que tenen una llengua diferent de les que s'usen a l'escola per vehicular els aprenentatges. Cal aprendre a valorar la diversitat com un recurs per a l'aprenentatge.

En primer lloc és important posar en relleu la noció de varietat lingüística. Abans d'arribar a l'escola, cada infant ha pogut prendre consciència de l'existència de diferents varietats de la seva llengua perquè ha pogut participar, amb múltiples persones, en un gran ventall de situacions comunicatives diverses. Des del bressol, fins i tot un infant que es cria en un context monolingüe entra en contacte amb persones que tenen diferents maneres de parlar. Més tard, a l'escola haurà de fer front als reptes que li planteja la comunicació. No obstant, en un context escolar les varietats lingüístiques dels infants rarament es tenen en compte i s'aprofiten. És important assenyalar que el concepte de pluralitat de llengües i d'usos també es donen dins una mateixa llengua. La pluralitat existeix perquè una persona mai parla una llengua de la mateixa manera. Els usos varien en funció del context. Per exemple, la llengua que els infants fan servir quan parlen amb els adults (els seus progenitors, el professorat, etc.) no és la mateixa que fan servir quan es comuniquen amb els companys o companyes, ni com ho fan quan són a classe o a l'hora de l'esbarjo.

Un dels primers trets que el professorat observarà respecte a la parla bilingüe de l'alumnat d'origen immigrant serà el fet que s'allunya de les convencions normatives pròpies de la llengua d'escolarització. Sovint pot donar la sensació que a mesura que un infant desenvolupa un major grau de competència en la llengua de l'escola, en té menys en la seva llengua familiar. No obstant, el rastre que les llengües deixen en la parla dels infants són passes cap a aconseguir dominar la llengua meta. No es pot afirmar si aquests rastres també mostren que les altres llengües que coneixen els infants també milloren. No ho podem saber perquè no hi tenen cabuda en les pràctiques comunicatives que es duen a terme a les escoles. Malauradament, atès que el professorat, sovint, no coneix les llengües dels infants no els planteja activitats que els donin oportunitats per participar en pràctiques bilingües/ plurilingües i per poder valorar què vol dir ser bilingüe/ plurilingüe. La manca d'activitats de sensibilització vers les llengües familiars, la importància que els currículums atorguen a l'aprenentatge de la llengua de l'estat (Young i Helot, 2003, 2006), i darrerament l'obligació, en molts països europeus, d'introduir una llengua estrangera a partir dels sis anys, dificulta la tasca del professorat de reflexionar sobre quines llengües són

presentes a les seves aules i quines pràctiques docents poden afavorir l'aprenentatge de llengües. En un context educatiu, el professorat és responsable d'ajudar a l'alumnat a adquirir coneixements i a desenvolupar les seves destreses comunicatives, per això, cal que creï un espai de confiança mútua que recolzi a qui aprèn i afavoreixi l'aprenentatge. És clau doncs, que es reconegui el bagatge lingüístic i cultural de tot l'alumnat per entendre i respectar la seva identitat.

Què és pot fer per aconseguir que l'alumnat es beneficiï de la diversitat lingüística present a l'aula?

És obvi que a les escoles no es poden ensenyar totes les llengües a tot l'alumnat, però sí que es poden adoptar enfocaments didàctics que les facin present. Aquests enfocaments, que poden considerar-se complementaris, s'engloben en el corrent anomenat 'despertar a les llengües' (Candelier, 2003a) o 'educació i obertura cap a les llengües a l'escola' (Perregaux, 1998; Perregaux et al., 2003). Des d'aquesta perspectiva es defensa que és possible integrar les llengües i cultures familiars dels infants en les pràctiques d'aula i convertir-les en recursos pedagògics que les legitimin davant de l'alumnat i del professorat.

Els pares i les mares són elements claus per a la integració de les llengües i cultures familiars dels infants en les pràctiques d'aules. El nostre projecte demostra que és a través de la participació de les famílies que alumnes i docents han pogut descobrir la diversitat lingüística i cultural present als centres educatius i l'han pogut transformar en coneixements. La participació dels pares i les mares en les activitats de l'escola crea una relació de confiança mútua entre el centre educatiu i la família i ajuda als infants a centrar-se en els seus estudis. La implicació de les famílies en el nostre projecte també ha contribuït a desenvolupar una visió més global de les llengües i les cultures entre el col·lectiu docent. Gràcies a aquesta experiència han pogut reconèixer el valor del bilingüisme, independentment de quines siguin les llengües que formen part del repertori lingüístic de cada infant, i han pogut entendre quines pràctiques d'aula són profitoses per als infants bilingües. D'altra banda, durant la implementació del nostre projecte també hem pogut observar com el professorat ha desenvolupat un enfocament interdisciplinari i inclusiu que els ha permès deixar d'ensenyar les llengües de manera aïllada per començar a crear vincles entre disciplines.

Aquest enfocament inclusiu que redueix el buit que tradicionalment ha existit a l'escola entre l'aprenentatge de llengües i l'aprenentatge d'altres continguts curriculars s'adreça a tot l'alumnat i cap membre del grup en queda exclòs. L'objectiu de promoure el 'despertar' a les llengües i a les cultures no es centra exclusivament en els infants bilingües. Per construir una cultura plurilingüe a l'aula és important adreçar-se tant als infants monolingües com als infants plurilingües. La intervenció conjunta entre docents i famílies també ajuda a aquest despertar perquè la riquesa lingüística i cultural dels infants no es presenta de manera superficial ni està ancorada en una visió estereotipada de la situació, sinó que parteix de les pròpies experiències dels infants.

Tot el professorat hauria de fer que les seves aules deixessin de ser espais monolingües i es convertissin en espais plurilingües. D'entrada, això és pot aconseguir

amb petits gestos com ara decorant les parets amb rètols en diverses llengües, omplint la biblioteca de llibres plurilingües, etc. Totes les llengües i les cultures són recursos col·lectius, per tant, han de rebre el mateix tracte. El bilingüisme dels infants que parlen llengües diferents a les llengües de l'escola ha de ser valorat, per tant, cal que aquestes llengües tinguin un espai a les aules. La recerca ens demostra que un infant fàcilment esdevindrà un parlant bilingüe o plurilingüe si totes les llengües que coneix estan valorades i si se'ls anima a establir connexions entre elles. En aquest sentit, també és important que els pares i les mares segueixin emprant les seves llengües a casa i que el professorat faci servir les llengües familiars dels infants per ajudar-los a crear vincles entre les llengües del seu entorn.

És més fàcil per als infants aprendre a comunicar-se en les llengües que s'ensenyen a l'escola si veuen que les seves pròpies llengües també hi tenen cabuda. Les llengües familiars han de ser valoritzades perquè són les llengües que es parlen dins el nucli familiar. Només donant valor a les llengües i cultures de tots els infants s'aconsegueix potenciar la confiança en sí mateixos i fer créixer la seva autoestima, elements necessaris per garantir l'èxit acadèmic i, en el futur, l'èxit professional. Cal que donem als ciutadans i a les ciutadanes del futur l'oportunitat de construir representacions positives de les identitats múltiples dels companys i companys de classe i de les seves famílies. D'aquesta manera es garanteix que els infants es sentin acceptats, compresos i orgullosos de ser qui són. Això és imprescindible si volem viure plegats en pau.

Permetre que cada infant construeixi la seva pròpia identitat basada en les seves experiències familiars i en les relacions que estableix dins i fora de l'escola és vital, i el professorat ha d'entomar el repte d'acompanyar aquest procés. L'escola avui no ha de ser un espai on només s'hi adquireixen coneixements, també ha de ser un entorn segur que permeti el desenvolupament d'habilitats d'ordre divers i la construcció de valors que garanteixin la convivència. Una convivència que no s'ha de basar en el fet de compartir una llengua o una cultura, sinó en reconèixer-ne varies que ens permetin construir valors comuns.

Referències

- Beacco, Jean-Claude i Byram, Michael (2003). *Guide pour l'élaboration des politiques linguistiques éducatives en Europe. De la diversité linguistique à l'éducation plurilingüe*. Strasbourg, France: Éditions du Conseil de l'Europe.
- Candelier, Michel (2003). *L'éveil aux langues à l'école primaire. Evlang: bilan d'une innovation européenne*. Bruxelles: De Boeck.
- Perregaux, Christiane (1998). Avec les approches d'éveil au langage, l'interculturel est au centre de l'apprentissage scolaire. *Bulletin Suisse de Linguistique Appliquée*, 67, 101-110.
- Perregaux, Christiane ; De Goumoëns, Claire; Jeannot, Dominique i De Pietro, Jean-François (2003). *Education et Ouverture aux langues à l'école (EOLE)*. Neuchâte : CIIP, Secrétariat général (SG). Disponible a <http://eole.irdp.ch/eole/presentation.html>

Young, Andrea i Hélot, Christine (2003). Language Awareness and/or Language Learning in French Primary Schools Today. *Language Awareness*, 12 (3&4), 234-246.

Young, Andrea i Hélot, Christine (2006). La diversité linguistique et culturelle à l'école: Comment négocier l'écart entre les langues et les cultures de la maison et celle(s) de l'école ? A Christine Hélot et al (Eds.), *Écarts de langue, écarts de culture. A l'école de l'Autre* (pp. 207-226). Frankfurt: Peter Lang. Disponible a: <http://christinehelot.u-strasbg.fr/wp-content/uploads/2013/02/2006-Chap-Young-He%CC%81lot-Diversite%CC%81-ling-et-cult-a%CC%80-le%CC%81cole.pdf>